

ბახსენება

მერაბ ლალანიძე

კრისტოფერ დოსონის ისტორიული ხედვა

*კრისტოფერ ჰენრი დოსონის
(Christopher Henry Dawson, 1889-1970)
დაბადების 125 წლისთავის გამო*

ვინაობა და მნიშვნელობა. ძნელი სათქმელია, ჩვენი ეპოქა აღმოჩნდა ამ მხრივ განსაკუთრებულად გამორჩეული თუ ის, უბრალოდ, კვალში მიჰყვება წინამორბედებს, მაგრამ ულიმლამოთა, საშუალოთა, ნაცრისფერთა წყება ისევ და ისევ ჩრდილში მოაქცევს გამორჩეულებს, აღმატებულებს, ბრწყინვალეთ... ან კიდევ: მემარცხენეთა ბატონობა ჰუმანიტარულ თუ სოციალურ მეცნიერებებში იმდენად შეუზღუდავი და მძლავრი გამხდარა, რომ ყურადღების მიღმა რჩება, ვინც რეალობას არამემარცხენე თვალთახედვით უყურებს, ვინც მოვლენებს ტრადიციული საზომებით აღიქვამს და განიხილავს, ვინც ისტორიული მემკვიდრეობის მიზანმიმართულ დესტრუქციას მასში მყარი საზრისის აღმოჩენას და მისი ინტეგრალური სურათის დანახვას ამჯობინებს...

სხვაგვარად რთული ასახსნელია, რომ გასული საუკუნის თუ გასულ საუკუნეთა ისტორიკოსების ჩამონათვალში პირველთა შორის უყოყმანოდ არ მოიხსენიებოდეს კრისტოფერ ჰენრი დოსონის სახელი.

თუმცა ესეც საჩინოა: ათწლეულების განმავლობაში ცნობარიდან ცნობარში უცვლელად გადადის განსაზღვრება, რომ კრისტოფერ დოსონი თანამედროვე ხანის ყველაზე დიდი ინგლისურენოვანი კათოლიკე ისტორიკოსი იყო.

მთელი მისი შემოქმედება, რომელიც არა მარტო მნიშვნელობით, არამედ მოცულობითაც თვალშისაცემად ფართოა, მთლიანობის მკაფიო ნიშნითაა აღბეჭდილი: თავად დოსონი თავის მრავალმხრივ

საქმიანობაში ითავსებდა ისტორიკოსსა და სოციოლოგს, რელიგიის მკვლევარსა და პოლიტიკის ფილოსოფოსს, კულტურის ისტორიკოსსა და კულტურის ანთროპოლოგს; მისი ყველა ნაშრომი დაწერილია ისტორიის როგორც ფაქტოლოგიური მომცველობით, ისე ფილოსოფიური გააზრებით; კერძოს შემჩნევა და განხილვა მას არასოდეს უშლიდა ხელს, გულისყური გამახვილებული ჰქონოდა საყოველთაოს მიმართ; შემთხვევებსა და ქმედებებს წარსულსა თუ აწმყოში იგი ხედავდა როგორც საზოგადოებრივი, ისე ადამიანური ფარდობით; მომხდარს იგი ყოველთვის განჭვრეტდა რეტროსპექტიულადაც და პერსპექტიულადაც; მისი წერის სტილი ითავსებდა ანალიტიკურ გაწონასწორებულობასა და რელიგიურ გზნებას; და კიდევ: მისი კვლევითი ყურადღება მიპყრობილი იყო კაცობრიობის დასაწყისიდან თანამედროვე მსოფლიომდე, მყინვარული ხანიდან ბოლშევიზმამდე და გლობალიზაციამდე.

ადვილი შესამჩნევია, რომ დროის მსვლელობა სიცხოველეს ვერ აკლებს დოსონის ნაშრომებს, მათი სათქმელისა თუ გამოხატვის სიღრმესა და შთამბეჭდაობას. თაობები იცვლებიან, მაგრამ მის წიგნებში ამოკითხული უწყება ისევ მეტყველია მათთვის, ვისაც ისტორიის ნამდვილი დინამიკის ჩაწვდომა სწადია. ისტორიულ ამბავთა მისეული ინტერპრეტაციები ისევ უბიძგებს მკითხველს აზრის შთამავგონებლად, განსავითარებლად და ცხად შედეგამდე მისაყვანად.

ცხოვრება და არჩევანი. კრისტოფერ ჰენრი დოსონი დაიბადა ჰეიკასლში, უელსის სასაზღვრო სოფელში, დიდ ბრიტანეთში, 1889 წლის 12 ოქტომბერს. იმ დროს ვიქტორიასეული ხანა, მართალია, თავის მიწურულს უახლოვდებოდა, მაგრამ მისი მშობლები სწორედ ამ ეპოქას მიაკუთვნებდნენ თავს. ინგლისელი მამამისი ოფიცერი იყო, უელსელი დედამისი – ანგლიკანი მღვდელმსახურის ასული, მცირე ისტორიულ-გენეალოგიური ნაშრომების ავტორი. თუ ადრე დედა შეუძლოდა თავის ვაჟს მითოსის, წმიდათა ცხოვრებებისა და ლიტერატურის სამყაროში, მას შემდეგ, რაც ყმაწვილი ექვსი წლისა გახდა და ლეიტენანტ-კოლონელი დოსონი სამხედრო სამსახურიდან გადადგა, შვილის აღზრდა მამამ ითავა, რომლის ინტელექტუალური გატაცებანი ფართო იყო: თანამედროვე ბუნებისმეტყველებიდან შუასაუკუნეობრივ მისტიკამდე, ისტორიიდან ფილოსოფიამდე, პლატონიდან თომა აკვინელამდე, დანტიდან ბერკლიმდე.

„ჩემნიარად არავინაა დავალებული ყმაწვილური შთაბეჭდილებებით. ფაქტობრივად, სწორედ მაშინ შევიძინე ისტორიის სიყვარული, სწრაფვა სხვადასხვა კულტურათა მიმართ და შეგრძნება ადამიანის ცხოვრებაში რელიგიის მნიშვნელობისა, როგორც უზარმაზარი,

ობიექტური, უპირობო ძალისა, რომელიც იჭრება ყველაფერში და აღბეჭდავს საკუთარი ნიშნით როგორც გარე, ასევე შინაგან სამყაროს; – წერდა შემდგომში დოსონი.¹ კანონზომიერია, რომ მოგონებათა მის წიგნს, რომელიც, უწინარეს ყოვლისა, საოჯახო ტრადიციასა და მშობლიურ ადგილებს აღწერს, ასე ჰქვია: „ტრადიცია და მემკვიდრეობა“ (Tradition and Inheritance, 1949).

მკაფიოდ გამოხატული რელიგიურობა კრისტოფერ დოსონს მშობლებისაგან ერგო. დედა წინაპართაგან ეკუთვნოდა ანგლიკანურ მაღალ ეკლესიას და მისთვის დამახასიათებელი იყო ძმაფრად ანტიკათოლიკური განწყობა, მამა კი მისი დროისათვის საკმაოდ გავრცელებულ იმ სარწმუნოებრივ-კულტურულ მიმდინარეობას უთანაგრძნობდა, რომელიც ანგლოკათოლიკობის სახელითაა ცნობილი. მის რელიგიურ შეხედულებებს მნიშვნელოვნად განაპირობებდა ჯონ ჰენრი ნიუმენი, დიდი ვიქტორიელი და შემდგომში – კარდინალი, თუმცა ნიუმენისაგან (და შვილისაგან) განსხვავებით, უფროს დოსონს არასოდეს უფიქრია, მიეტოვებინა ანგლიკანობა და რომის ეკლესიის წევრი გამხდარიყო; მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იგი პოლიტიკურ ერთგულებას უცხადებდა სახელმწიფოებრივ ინსტიტუტს – ინგლისის ეკლესიას.

მომავალმა ისტორიკოსმა განათლება მიიღო ჯერ ვინჩესტერის კოლეჯში, ხოლო შემდგომ – ოქსფორდის სამების კოლეჯში, რომლის დამთავრების შემდეგ, 1911 წელს, იგი შვედეთში გაემგზავრა ეკონომიკის საგანგებოდ შესასწავლად.

მანამდე, 1906 წელს, საშობაო არდადეგებზე ცხრამეტი წლის დოსონი რომში ჩავიდა. კაპიტოლიუმის საფეხურებზე ჯდომისას, მან რომაული თვალსაწიერიდან დაინახა კაცობრიობის განვითარების საფეხურები და იქვე ჩაიფიქრა, დაეწერა კულტურის ყოველისმომცველი ისტორია.² მან გადაწყვიტა, მომავალ ნაშრომში ჩაღრმავებით წარმოეჩინა, რომ ისტორიის ერთადერთი გასაღები რელიგიაა და რომ სწორედ რელიგია წარმოადგენს ყოველი ცივილიზაციის გულისგულს.

მისი გრძნობა და გონება იქვე და მაშინვე მიიზიდა რომაულმა კათოლიკობამ (განსაკუთრებით – იეზუიტურ-ბაროკულმა კონტრრეფორმაციამ), რაც 1914 წლის 5 იანვარს იმით აღსრულდა, რომ კრისტოფერ დოსონი რომის კათოლიკე ეკლესიას შეუერთდა. მან ღრმად

1 ფრაგმენტი კრისტოფერ დოსონის გამოუქვეყნებელი ხელნაწერიდან მოყვანილია მისი ქალიშვილის, კრისტინა სკოტის, წინასიტყვაობაში, რომელიც წინ უძღვის დოსონის თხზულებათა მრავალტომეულს [დოსონი 2001: IX–X].

2 სხვათა შორის, იმავე ადგილმა შთააგონა ინგლისელი ისტორიკოსი ედვარდ გიბონი (1737-1794), შეექმნა თავისი ექვსტომეული ნაშრომი „რომის იმპერიის დაღმასვლისა და დაცემის ისტორია“ (1776-1788).

ირწმუნა, რომ მხოლოდ კათოლიკობაში იყო შენარჩუნებული ნამდვილი ქრისტიანობის ჭეშმარიტება და შეუბღალავობა, ხოლო თავისი კონსერვატიული არჩევანისას იგი სწორედ კათოლიკობაში პოვებდა პიროვნულ თუ მსოფლმხედველობრივ, საზოგადოებრივ თუ პოლიტიკურ საყრდენს.

მისი საჯარო საქმიანობა მეტად ღარიბი იყო. მას ნაკლებად იზიდავდა ქალაქური ცხოვრება, პროფესიული ურთიერთობანი, სახალხო გამოსვლები. უმეტესწილად იგი სოფლად ცხოვრობდა, მეუღლესთან და სამ შვილთან ერთად, და წიგნებს წერდა.

მას მხოლოდ ხანგამოშვებით უწევდა ლექციების ჩატარება სხვადასხვა ბრიტანულ უნივერსიტეტში მეორე მსოფლიო ომამდე თუ ომის შემდეგ. როცა 1958 წელს ჰარვარდის უნივერსიტეტში (ამერიკის შეერთებული შტატები) რომაულ-კათოლიკური კვლევების კათედრა დაარსდა, მის პირველ ხელმძღვანელად კრისტოფერ დოსონი მიიწვიეს, სადაც მისი საპროფესორო საქმიანობა – ჯანმრთელობის გაუარესების გამო – 1962 წელს შეწყდა.

ამას გარდა, 1940-1956 წლებში მისი რედაქტორობით ლონდონში გამოდიოდა ტრადიციული კათოლიკური ყოველთვიური ჟურნალი “Dublin Review”, რომელიც განკუთვნილი იყო კულტურული მკითხველისათვის და რომელშიც განიხილებოდა რელიგიური, ისტორიული თუ ლიტერატურული თემები.

დოსონის პირველი სამეცნიერო ნარკვევი 1920 წელს გამოქვეყნდა, ხოლო მისი პირველი წიგნი – „ღმერთების ხანა“ – მაშინ გამოიცა, 1928 წელს, როცა იგი თითქმის ორმოცი წლისა იყო. თუმცა შემდგომ მსუყე ნაყოფიერების დრო დადგა. ისტორიკოსის სიცოცხლის ბოლოსათვის მისი გამოქვეყნებული წიგნების რაოდენობამ სამ ათეულს გადააჭარბა.

პირველივე ნაშრომებმა დოსონი განთქმულ და აღიარებულ ისტორიკოსად აქცია ბრიტანულ და ევროპულ ინტელექტუალურ წრეებში. მისი ნაწერები მალევე ითარგმნებოდა სხვადასხვა ენაზე. 1943 წელს იგი ბრიტანეთის აკადემიის წევრად აირჩიეს.

ოთხმოცი წლის კრისტოფერ დოსონი 1970 წლის 25 მაისს გარდაიცვალა.³ ამ დღეს კათოლიკური კალენდარი მოიხსენიებს ღირს ბედას, შუასაუკუნეობრივი ინგლისის ყველაზე დიდ მემატიანესა და საყოველთაო ეკლესიის მოძღვარს. საუკუნეთა განმავლობაში იგი სამაგალითო ქრისტიან ისტორიკოსად იყო მიჩნეული.

3 კრისტოფერ დოსონის საუკეთესო ბიოგრაფიად რჩება მისი ქალიშვილის წიგნი: [სკოტი 1984]. იხ. აგრეთვე: [ბირზერი 2007].

წიგნები და უწყება. კრისტოფერ დოსონი ბევრს წერდა და ბევრს გამოსცემდა. თავის შემოქმედებითს განაწესში იგი თითქმის უგამონაკლისოდ მისდევდა მკვლევართა, ფილოსოფოსთა, მწერალთა შორის ძველთაგანვე დამკვიდრებულ დევიზს: „არც ერთი წელი – წიგნის გარეშე“.

ამჯერად, ამ შემთხვევაში – ნარკვევის ფარგლებში – მისი ყოველი წიგნის განსჯის არც შესაძლებლობაა და არც აუცილებლობა. უპრიანი იქნება იმათი მოკლე მიმოხილვა, რომლებიც ყველაზე მნიშვნელოვანია დოსონის ისტორიული კონცეფციის წარმოსაჩინად და გასაგებად.

როცა მან თავისი პირველი წიგნი – „ღმერთების ხანა“ – გამოაქვეყნა, იგი ვარაუდობდა, რომ ასეთ დასაწყისს, რომელიც ადამიანისეული კულტურის პირველ ნაბიჯებს ეხებოდა, შემდგომ მოჰყვებოდა წიგნების წყება, სადაც თხრობა თანამედროვეობამდე მოაწევდა, თუმცა ამგვარად განზრახული ერთიანი ისტორიის, ან თუნდაც კულტურის ისტორიის მთლიანად დაწერა ველარ მოხერხდა, მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიკოსის ნაშრომები ამ დიდი ჩანაფიქრის ცალკეულ ნაწილებად უნდა იქნეს მიჩნეული.

„ღმერთების ხანა“ (The Age of Gods, 1928). დოსონის პირმშო წიგნს ასეთი ქვესათაური აქვს: „გამოკვლევა კულტურის წარმოშობის შესახებ წინარეისტორიულ ევროპაში და ძველ აღმოსავლეთში.“ ნაშრომში შესწავლილია მსოფლიოს სხვადასხვა კულტურები ქვის ხანიდან რკინის ხანამდე, თუმცა, ამ ეპოქის იმდროინდელ თუ შემდეგდროინდელ მკვლევართაგან განსხვავებით, ისტორიკოსი ყურადღებას მიაპყრობს არა იმდენად მატერიალურ კულტურას, რამდენადაც ადამიანის სულიერ და საზოგადოებრივ განვითარებას: მისი სიტყვებით, „უდიდესი ეტაპები მსოფლიო კულტურაში დაკავშირებულია რეალობის მიმართ ადამიანის ხედვის ცვლილებებთან“ [დოსონი 2012:XXX]. გამოკვლევაში აღწერილი და განხილულია ევროპული კულტურის ძირები, პირველსაწყისები, რაც, დოსონის აზრით, იმას მეტყველებს, რომ მათ ერთიანი საფუძველი და ტრადიცია მოეპოვება. მკვლევარი ქრონოლოგიურად ასე მიჰყვება კულტურის მსვლელობას: მცინვარული ხანა და ადამიანის სიცოცხლის დასაწყისი, კულტურები პალეოლითისა და ნეოლითისა, შუმერებისა და ეგვიპტელებისა, მეგალითისა და ბრინჯაოს ხანისა, ახლო აღმოსავლეთის ხალხებისა და პირველი ინდოევროპელებისა, მიკენელი ბერძნებისა და, ბოლოს, რკინის ხანისა. ცალკეულ თავებში ყურადღება გამახვილებულია მონადირეთა, მიწათმოქმედთა და მეომართა კულტურისა და რელიგიის მიმართ. წიგნის ბოლო ფურცლებზე დაწვრილებითაა განხილული ერთი უძვე-

ლესი ეგვიპტური ლარნაკი, როგორც ადამიანის მიერ ღმრთაებრივის ძიების გამოხატულება და ნიმუში. ნაშრომს მსჭვალავს ღრმა რწმენა, რომ პირველყოფილი ადამიანი, უწინარეს ყოვლისა, რელიგიური ადამიანი იყო.

„პროგრესი და რელიგია“ (Progress and Religion, 1929). მიჩნეულია, რომ ეს წიგნი კრისტოფერ დოსონის ყველაზე გავლენიანი ნაშრომია, რომელშიც დიდ ღროთ და სივრცობრივ განასერში გამოკვლეულია პროგრესის იდეა, ანუ რწმენა, რომ სამყარო ყოველდღიურად, ყველგან და ყოველთვის ხდება უკეთესი, რასაც მეცნიერი „პროგრესის რელიგიას“ უწოდებს. საფუძვლიანადაა შესწავლილი, ზოგადად, რელიგიის განმაპირობებელი მნიშვნელობა ცივილიზაციის აღმოცენებისას, განხილულია მსოფლიო რელიგიათა და ქრისტიანული ცივილიზაციის წარმოშობა, სეკულარიზაცია და თავად პროგრესის იდეის დაბადება, მეცნიერებისა და ინდუსტრიის გაბატონება. დოსონს მიაჩნია, რომ დასავლურ ცივილიზაციას ჰქონდა მოსაბრუნე წერტილი, როცა იგი პირისპირ აღმოჩნდა არჩევანის წინაშე: ან ხელახალი სიცოცხლე მიენიჭებინა ქრისტიანული კულტურისათვის, ან სულ უფრო მზარდი სიჩქარით ემოძრავა მომხმარებლობისა თუ ტოტალიტარიზმის ყოველგვარ გამაუცხოებელ და შემაძრწუნებელ გამოვლინებათა მიმართულებით. ნაშრომი ამგვარად მთავრდება: „წარსულში დასავლური ქრისტიანობის განსაკუთრებულ მიღწევას წარმოადგენდა ორგანიზებულ სულიერ საზოგადოებაში იმგვარი იდეალის განხორციელება, რომელიც თანაირსებებდა ეროვნულ პოლიტიკურ ერთეულებთან ისე, რომ არც ერთს არ შთაენთქა მეორე. ამ ტრადიციასთან დაბრუნებით კიდევ ერთხელ გახდება შესაძლებელი, მოხერხდეს შეთანახმება ეროვნული დამოუკიდებლობის არსებობისა და პოლიტიკური თავისუფლებისა, რაც ევროპული ცხოვრების არსებითი ნაწილებია, ჩვენი ცივილიზაციის უფრო ფართო ერთიანობასთან და სულიერი ინტეგრაციის უფრო მაღალ პროცესთან, რაც ადამიანური პროგრესის ერთადერთი მიზანია“ [დოსონი 2001:192].

„ევროპის შექმნა“ (The Making of Europe, 1932). მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში, აკადემიურ თუ არააკადემიურ წრეებში ეს ფართოდ ცნობილი და მეტად გავლენიანი წიგნი დღემდე რჩება ანგლოსაქსური ისტორიოგრაფიის კლასიკურ ნაშრომად. ამასთანავე, ის მიჩნეულია ისტორიკოსის სამეცნიერო პროზის მწვერვალად. წიგნი, რომელსაც ამგვარი ქვესათაური აქვს: „ევროპის კავშირის ისტორიის შესავალი“, აღწერს ევროპის ისტორიას მეოთხე საუკუნიდან მეთერთმეტე საუკუნემდე, როცა აქ შემოქმედებითად ურთიერთმსჭვალავდა რომის იმპერია და ქრისტიანული ეკლესია, კლასიკური ტრადიცია და ბარ-

ბაროსთა თემების ადათები. ამას გარდა, წიგნში განხილულია თანამედვეი მოვლენები ევროპის აღმოსავლეთით: ერთი მხრივ, ბიზანტიურ სამყაროში, ხოლო, მეორე მხრივ, ისლამურ სამყაროში, და ნაჩვენებია, თუ როგორ ყალიბდებოდა ევროპა მათი გავლენითა და მათგან გამიჯვნით. ნაშრომში გამოკვეთილია არა მარტო ავტორის დამოკიდებულება საკვლევი საგნის მიმართ, არამედ მისი პირადი უპირატესობის შეგრძნებაც: „შეუძლებელია შუა საუკუნეთა კულტურის გაგება, თუკი არ გაგაჩნია თუნდაც სიმპათია ან კეთილგანწყობა შუა საუკუნეთა რელიგიის მიმართ, და ამ შემთხვევაში კათოლიკე ისტორიკოსი აშკარა უპირატესობას ფლობს“ [დოსონი 2002ა:5], ხოლო მას შემდეგ, რაც ისტორიკოსი ჩამოთვლის დიდ წყებას იმ მოვლენათა და იმ ადამიანებისა, რომლებიც განაპირობებდნენ შუასაუკუნეობრივი ევროპის ცხოვრებას, – ათონისა და კლუნის მონასტრებიდან დაწყებული, წმიდა ბენედიქტესა და წმიდა გრიგოლ დიდის გავლით, ბედათი და ალკუინით დამთავრებული, – ამგვარად დაასკვნის: „ძალიან ძნელია ნებისმიერისათვის, ვინც არაა კათოლიკე, გაიგოს ამ დიადი ტრადიციის სრული მნიშვნელობა“ [დოსონი 2002ა:5]. დოსონს ღრმად სჯერა, რომ არსებობს ევროპული ცივილიზაციის გადარჩენის საშუალება: „თუ ჩვენი ცივილიზაცია უნდა გადარჩეს, არსებითია, რომ მან უნდა განავითაროს ევროპული ცნობიერება და ისტორიული და ორგანული კავშირის განცდა“ [დოსონი 2002ა:10].

„რელიგიისა და კულტურის საკითხები“ (Enquiries into Religion and Culture, 1933). წიგნი წარმოადგენს ნარკვევების კრებულს, რომელშიც განხილულია განსხვავებული თემები: ცივილიზაციის ციკლები და წმიდა ავგუსტინეს ეპოქა, რელიგიის დამოკიდებულება სქესის მიმართ და ბოლშევიზმის მნიშვნელობა, ისლამური მისტიკა და ჩინეთის საიდუმლო, ცივილიზაციის კავშირი მორალთან და ინდუსტრიალიზაციის განვითარება. კრებულის შესავალს დოსონი ასე ამთავრებს: „თუ ჩვენი ცივილიზაცია შეძლებს, აღიდგინოს თავისი სიცოცხლისუნარიანობა, ან თუნდაც გადარჩეს, მაშინ მან უნდა შეწყვიტოს საკუთარი სულიერი ძირების უგულვებლყოფა და უნდა გააცნობიეროს, რომ რელიგია არ წარმოადგენს ოდენ პიროვნული გრძნობების საგანს, რომელსაც არაფერი ესაქმება საზოგადოების ობიექტურ რეალობებთან, არამედ, რომ ის, პირიქით, არის საზოგადოებრივი ცხოვრების გულისგული და ყოველი ცოცხალი კულტურის საფუძველი. თანამედროვე ცივილიზაციის დესეკულარიზაცია არაა ადვილი ამოცანა; ერთი შეხედვით, ეს უიმედო მიზნადაც კი ჩანს. მაგრამ ჩვენ, ყოველ შემთხვევაში, შეგვიძლია ამისათვის მოვამზადოთ გზა ჩვენი ინტელექტუალური მსოფლმხედველობის დესეკულარიზაციით და იმის დანახვით,

რომ არსებობს სულიერი ძალები, რომლებიც ქმნიან და გარდაქმნიან ცივილიზაციას“ [დოსონი 2009b:XXI-XXII].

„რელიგია და თანამედროვე სახელმწიფო“ (Religion and the Modern State, 1935). ნაშრომი დოსონის პირველი წიგნი იყო, რომელიც მთლიანად ეძღვნებოდა თანამედროვე პრობლემატიკას. ბუნებრივია, მის თემატიკაზეც და აქტულობაზეც ცხადად აისახა დრო, როცა ის შეიქმნა: დიქტატორული სახელმწიფოების გაძლიერების ხანა ევროპაში. შესაძლოა, ამ მიზეზმაც განაპირობა, თუ რატომ უარყო ავტორმა შემდგომში შემოთავაზება, დაბეჭდილიყო წიგნის მეორე გამოცემა. თავის თანადროულ ხანაში დოსონი ხედავდა ადამიანური ცხოვრების მექანიზაციასა და პიროვნების სრულ დაქვემდებარებას სახელმწიფოსა და ეკონომიკური პროცესების მიმართ. ეს მდგომარეობა, მისი აზრით, სამგვარ ფორმაში გამოვლინდა: კაპიტალიზმში, კომუნისტურ-ში, ფაშიზმში. კაპიტალიზმს იგი უწუნებდა გამიჯვნის ფილოსოფიას, სოციალური ორგანიზმის გაყოფასა და მისი ერთიანობის დაშლას კონკურენტული ინდივიდუალიზმის ქაოსში; მარქსისტული სწავლება მისთვის მიუღებელი იყო სულიერი განზომილებისა და ტრანსცენდენტური რეალობის სრული უარყოფის გამო; ფაშიზმისა და ნაციონალ-სოციალიზმის ბრალად იგი მიიჩნევდა ძალადობაზე დაყრდნობასა და სახელმწიფოს სრულ გაღმერთებას. გამოსავალს იგი ხედავდა რელიგიის საზოგადოებრივი ადგილის გაძლიერებაში, თუმცა ეს გაძლიერება არ უნდა გაიგივებულყოფიყო მის მაკონტროლებელ ფუნქციასთან. ტრანსცენდენტურობის პრინციპი მისთვის ნიშნავდა „ზებუნებრივი წესის, ზებუნებრივი საზოგადოებისა და ისტორიის ზებუნებრივი დასასრულის იდეას“ [დოსონი 1935:129]. დოსონს მიაჩნდა, რომ სეკულარული კულტურის დახურული სახლი უნდა გაღებულიყო „უფრო ფართო და უფრო რეალური სამყაროს თავისუფალი შუქისა და ჰაერისათვის“ [იქვე]. ნაშრომის ბოლო თავში ესკიზურადაა წარმოდგენილი კათოლიკური მოძღვრება სახელმწიფოს შესახებ.

„ერების განკითხვა“ (The Judgment of the Nations, 1942). ნაშრომი დაწერილია შუაგულში მეორე მსოფლიო ომისა, რომელიც დოსონმა მიიჩნია ყველაზე დიდ განსაცდელად, რაც კი ევროპას დასტყდომია თავს მე-14 საუკუნის შემდეგ. წიგნში გააზრებულია ის დიდი დრამა, რასაც წარმოადგენენ ერები ღმრთაებრივ ჩანაფიქრში. წიგნს სიმეტრიული სტრუქტურა აქვს: ის ორი ნაწილისაგან შედგება (ორივე მათგანი ექვს თავს მოიცავს), რომელთაგან პირველი შეეხება დასავლური ცივილიზაციის დაშლას, მეორე კი – ქრისტიანული წესრიგის აღდგენას. ჯერ განხილულია დასავლური კულტურის სეკულარიზაციისა და ლიბერალიზაციის შედეგები, რომელთაც, მკვლევრის აზრით, სა-

ფუძველი მოუმზადეს მეორე მსოფლიო ომს, ხოლო შემდგომ მიმოხილულია ქრისტიანული სოციალური მოძღვრება, და სამომავლოდ – ქრისტიანული ერთიანობის აღდგენისა და ქრისტიანული წესრიგის შენების პრინციპები. დოსონის შეხედულებით, კრიზისი არ იწყება არც ჰიტლერით და არც სტალინით, არც ნაციონალ-სოციალიზმით და არც ბოლშევიზმით, – კრიზისის სათავეებს მკვლევარი პოულობს რომის იმპერიის დაშლაში, ეროვნულ სახელმწიფოთა წარმოშობაში მე-12 საუკუნეში, ან უფრო ადრე, რომაული დასავლეთისა და ბიზანტიური აღმოსავლეთის დაპირისპირებაში, ანდა როცა იგივე ქრისტიანული დასავლეთი პროტესტანტულმა რეფორმაციამ მე-16 საუკუნეში ორად გაიხლიჩა და ხანგრძლივ ომებში გაახვია. ისტორიკოსი მტკიცედ იცავს იმ „ელემენტარულ უფლებებს, რომლებიც ადამიანის სულისათვის ისეთივე რამეა, რაცაა ჰაერი და სინათლე სხეულისათვის: თავისუფლება ღმრთისმსახურებისა, თავისუფლება სიტყვისა, თავისუფლება სილატაკისაგან და საფრთხისაგან. ამათ გარეშე ადამიანი ვერ იქნება სრული ადამიანი, ხოლო ის წესრიგი, რომელიც მათ უარყოფს, არაადამიანური წესრიგია“; წერს დოსონი [დოსონი 2011:185].

„რელიგია და კულტურა“ (Religion and Culture, 1948). ნაშრომი, რომელიც თავადაპირველად ლექციების სახით ჩამოყალიბდა და მხოლოდ შემდგომ გამოიცა ცალკე წიგნად, მიზნად ისახავს ჯერ თავდაპირველად ახსნას რელიგიისა და კულტურის რაობა, ხოლო მერმე განსაჯოს მათი ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება. ამავე დროს, ნაშრომში განხილულია, ერთი მხრივ, მეცნიერული კვლევის ადგილი და მნიშვნელობა და, მეორე მხრივ, სოციალური წყობა, და ისიც, თუ რა მიმართებაა საღმრთო წყობილებასა და საზოგადოებრივ წყობილებას შორის. აქვე გამოყოფილია და დახასიათებულია საზოგადოების სამი ორგანო: წინასწარმეტყველნი, სამღვდელონი და მეფენი. მიუხედავად იმისა, რომ დოსონი ამ წიგნში მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს შუასაუკუნებრივ თემატიკას, პრობლემატიკას, წყაროებს, მაინც მისი მზერა არ შორდება თანამედროვეობას, მით უმეტეს, რომ, როგორც მას მიაჩნდა, განვლილმა თუ მიმდინარე „კატასტროფულმა წლებმა სიღრმისეული ცვლილებანი მოახდინა ევროპული აზროვნების თანამედროვე მდინარებაში“ [დოსონი 2013ბ:6]. თავისი ნაშრომით დოსონი ცდილობს ააგოს ხიდი იმ უფსკრულის გადასალახავად, რომელიც რელიგიასა და მეცნიერებებს შორის არსებობს და ამგვარ ხილად იგი ბუნებრივი თეოლოგიის ტრადიციას მიიჩნევს. დოსონის საფუძველია ორი დებულება: ერთი, რომ რელიგია არის ადამიანური გამოცდილების ცალკე, განსაკუთრებული კატეგორია; მეორე, რომ რელიგიამ განაპირობა, ჩამოაყალიბა და განავითარა განსხვავებული კულტურები. დოსონს

მიაჩნდა, რომ ორივე ამ წანამძღვრის გათვალისწინების გარეშე, შეუძლებელია კულტურის განვითარების გაგება.

„რელიგია და დასავლური კულტურის აღზევება“ (Religion and the Rise of Western Culture, 1950). შუა საუკუნეთა შემსწავლელთათვის წიგნი აუცილებელ საკითხავადაა მიჩნეული, ხოლო მისი ახლანდელი გამოცემის ყდას ამგვარი წარწერა ახლავს: „კლასიკური გამოკვლევა შუა საუკუნეთა ცივილიზაციის შესახებ“ [დოსონი 1991]. ნაშრომში ავტორი განიხილავს ევროპის წარმოშობასა და დასავლური კულტურის რელიგიურ ძირებს, განსაკუთრებით – დღევანდელი დასავლეთის შუასაუკუნეობრივ საწყისებს. დოსონი აჩვენებს, თუ როგორი იყო შუა საუკუნეთა ქრისტიანული სამყარო: ირლანდიელი ბერებიდან თომა აკვინელამდე, დიადი საკათედრო ტაძრებიდან გრიგოლისეულ საგალობლებამდე, ჯოტოდან დანტემდე. ცალკეულ თავებში დახატულია რაინდობა და საკარო კულტურა, ქალაქები და ამქრები, სკოლები და უნივერსიტეტები, მონასტრები და ხალხური შემოქმედება. მაგრამ ამ ნაშრომის თემატიკის გაშლისასაც კი ისტორიკოსს არ ტოვებს მოთხოვნილება, თანამედროვეობაშიც შენიშნოს იმ პერიოდთან გადაძახილი თუ შესაბამისობა. გერმანიკული და სლავური ბარბაროსული ტომების მე-19 საუკუნისათვის ჩვეული ნაციონალისტური იდეალიზაციის გახსენების შემდეგ იგი აღნიშნავს: „ჩვენი თაობა იძულებული აღმოჩნდა, გაეცნობიერებინა, თუ როგორი მყიფე და არამყარია ის ჯებირები, რომლებიც ცივილიზაციას დესტრუქციის ძალთაგან ყოფს. ჩვენ უკვე ვისწავლეთ, რომ ბარბაროსობა არაა მხოლოდ ხატოვანი მითოსი ან სანახევროდ დავიწყებული ხსოვნა ისტორიის კარგა ხნის წინ გარდავლილი საფეხურისა, არამედ ის უსახური ფარული რეალობაა, რომელიც შეიძლება ამოიფრქვეს გამანადგურებელი ძალით ნებისმიერ დროს, როგორც კი ცივილიზაციის მორალური ავტორიტეტი კარგავს თავისი კონტროლის უნარს,“ [დოსონი 1991:24].

„ევროპის გაგება“ (Understanding Europe, 1952). შეიძლება ითქვას, რომ წიგნი არა მარტო მთელი სიღრმით იკვლევს ევროპის იდეის წარმოშობას, მნიშვნელობასა და გავრცელებას, არამედ თავად დოსონისეულ მანიფესტსაც წარმოადგენს, თუ როგორ ესმის მას ევროპა. ავტორი მსჯელობს ევროპის წარსულის შესახებ, შვიდ საფეხურად აყალიბებს ევროპული კულტურის განვითარებას და საგანგებო თავს უძღვნის იმის მტკიცებას, რომ ევროპა არის არა კონტინენტი, არამედ ხალხთა ერთიანობა, შემდგომ იგი გულდაგულ განიხილავს, – თანდათანობითი დაშორების პრინციპით – თუ რა როლი ითამაშა ევროპის ჩამოყალიბებაში გერმანიამ, ცენტრალურმა ევროპამ, აღმოსავლეთ ევროპამ, რუსეთმა, აზიამ, ხოლო მომდევნო თავებში აჩვენებს ევრო-

პის გავლენას ევროპის გარეთ კოლონიზაციისა და ამერიკის შექმნის გზით. ნაშრომის მეორე ნაწილში მკვლევარი მიმოიხილავს დასავლური კულტურის თანამედროვე კრიზისს, რაც გამოიხატა ამბოხებაში ევროპის წინააღმდეგ, ორი მსოფლიო ომის მიმდინარეობასა და მასობრივი, ანუ დიქტატორული სახელმწიფოების წარმოშობაში. ნაშრომის ბოლო, მე-13 თავს ამგვარად ჰქვია: „მომავლის პრობლემა: ტოტალური სეკულარიზაცია თუ დაბრუნება ქრისტიანული კულტურისაკენ“. წიგნის ამოცანას თავად დოსონი ამგვარად აყალიბებს წიგნის წინათქმაში: „ევროპა ხალხების ერთიანობაა; ევროპა სულიერი ერთიანობაა, რომელიც ეფუძნება ქრისტიანული კულტურის ტრადიციას; თანამედროვე ამბოხება ევროპის წინააღმდეგ გარდაუვალი შედეგია იმისა, რომ ევროპამ დაკარგა თავისი უმთავრესი სულიერი მიზნები და უმთავრესი სისტემა მორალური ღირებულებებისა, რომლებიც ეფუძნება ქრისტიანულ ტრადიციას,“ [დოსონი 2009ბ: XVIII].

„ნარკვევები შუა საუკუნეთა შესახებ“ (Medieval Essays, 1954). რამდენად მნიშვნელოვანია ამ წიგნის ათვისება ქრისტიანული შუა საუკუნეების ყველა შემსწავლელისა თუ მკვლევარისათვის, ნათლად ჩანს თუნდაც იმ თემატიკისათვის თვალის გადავლებითაც, რაც წიგნის შინაარსს შეადგენს: ქრისტიანული კულტურის შესწავლა; ქრისტიანული კულტურის აღმოსავლური ძირები და ქრისტიანული აღმოსავლეთი; ქრისტიანული დასავლეთი და რომის იმპერიის დაცემა; შუა საუკუნეთა საქრისტიანოს სოციოლოგიური საფუძვლები; ეკლესია და სახელმწიფო შუა საუკუნეებში; შუა საუკუნეთა კულტურის თეოლოგიური განვითარება; ისლამური დასავლეთი; შუა საუკუნეთა კულტურის მეცნიერული განვითარება; შუა საუკუნეთა კულტურის ლიტერატურული განვითარება; ფეოდალური საზოგადოება და ქრისტიანული ეპოსი; რომანტიკული ტრადიციის წარმოშობა; დაბოლოს, შუასაუკუნეობრივი სამყაროს ეს თანდათანობითი კონკრეტიზაცია მთავრდება ერთი კონკრეტული შუასაუკუნეობრივი ტექსტის – უილიამ ლენგლენდის „გუთნისდედა პეტრეს ხილვის“ – სანიმუშო და ბრწყინვალე ანალიზით. ნაშრომის შესავალში დოსონი წერს: „თუკი, როგორც მე მჯერა, რელიგია არის ისტორიის გასაღები, და შეუძლებელია კულტურის გაგება, სანამ არ გავიგებთ მის რელიგიურ ძირებს, მაშინ შუა საუკუნეები არა მხოლოდ მოსაცდელ ოთახს ჰგავს ორ განსხვავებულ სამყაროთა შორის, არამედ ისაა ხანა, რომელმაც შექმნა ახალი სამყარო, – ის სამყარო, რომლიდანაც ჩვენ მოვიდვართ და რომელსაც გარკვეულწილად ჩვენ დღემდე ვეკუთვნით“ [დოსონი 2002ბ:5].

„მსოფლიო რევოლუციის მოძრაობა“ (The Movement of World Revolution, 1959). წიგნის მთავარი მიზანია, გააზრებულ იქნეს ევრო-

პული კულტურის გავლენის მნიშვნელობა აღმოსავლურ გარემოზე. წიგნის შესავალი ამგვარადაა დასათაურებული: „ევროპის ისტორიის მნიშვნელობა“; ხოლო შემდგომ ორ თავში განხილულია რევოლუცია დასავლურ კულტურაში: ჯერ – მისი საწყისები რენესანსისა და რეფორმაციის დროს, მერმე – რაციონალიზმის ხანაში. მომდევნო თავები შეეხება დასავლური კულტურის მსოფლიო გაშლას: თავდაპირველად ქრისტიანობის გავრცელებას მისიონერთა მეშვეობით, შემდგომ კი – დასავლური იდეოლოგიების განფენას. საგანგებოდ და დაწვრილებითაა განხილული დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთობა, აღმოსავლური ნაციონალიზმის აღმოცენების ჩათვლით. წიგნის ბოლო თავი ეძღვნება საკითხს: ქრისტიანობა და აღმოსავლური კულტურები. ფაქტობრივ ამ წიგნში დოსონმა შეაჯამა ყველა ის საკითხი, რაც მას მის თანამედროვე მსოფლიოში ალელვებდა: ნაციონალიზმი, იდეოლოგიები, ქრისტიანული ჰუმანიზმის პერსპექტივები. ნაშრომში ცხადადაა ნაჩვენები ევროპის ისტორიის გადამწყვეტი და მსოფლიო მნიშვნელობა. ნაშრომის შესავალში ავტორი წერს: „ნაცვლად იმისა, რომ გამოვემშვიდობო ევროპის ისტორიას, [...] მე უფრო მეტად დავუჭერდი მხარს დაბრუნებას ევროპის ისტორიისაკენ, რაკი მჯერა, რომ ესაა ერთადერთი გზა ევროპისაკენ, ხოლო დასავლური ისტორიული ტრადიცია იძლევა ერთადერთ საშუალებას, ჩავწვდეთ საყოველთაო მსოფლიო ისტორიას, რომელიც ასე დიდხანს იყო იდეალური ისტორიის ფილოსოფოსთათვის“ [დოსონი 2013ა:5]. ამ ნაშრომშიც დოსონის სურვილია, ნათლად აჩვენოს ადამიანური კულტურის რელიგიური საფუძვლები.

„დასავლური განათლების კრიზისი“ (The Crisis of Western Education, 1961). დოსონი განიხილავს იმ კრიზისს, რომელიც, მისი აზრით, დაუფლებია დასავლური განათლების სისტემას და ცდილობს დიაგნოზიც დასვას და მდგომარეობიდან გამოსვლის საშუალებაც იპოვოს. მას მიაჩნია, რომ დაბრუნება ორგანულ და ცოცხალ კულტურასთან არის ერთადერთი ძალა, რომელსაც შეუძლია გამოაცოცხლოს დასავლური კულტურა. ნაშრომი შეეხება განათლების დასავლური ტრადიციის წარმოშობას, უნივერსიტეტების დაბადებას ევროპაში, სახალხო კულტურის წარმოშობასა და ჰუმანიზმის ჩასახვას, მეცნიერებისა და ტექნიკის გავლენას განათლებაზე, ნაციონალიზმის აღმოცენებას. შემდგომ ავტორი იკვლევს ამერიკული განათლების განვითარებას, კათოლიკურ განათლებასა და კათოლიკურ კულტურას ამერიკაში, წიგნის პირველი ნაწილის ბოლოს კი მოკლედ მიმოხილულია სახელმწიფოსა და განათლების ურთიერთობა. წიგნის მეორე ნაწილი შეეხება ქრისტიანული განათლების მდგომარეობას თანამედროვე მსოფლიოში, ხოლო მესამე ნაწილი – თანამედროვე ადამიანსა და ტექნოლო-

გიურ წესრიგს. მეტად საყურადღებოა საგანგებო ნარკვევი რელიგიური ვაკუუმის შესახებ თანამედროვე კულტურაში. დოსონს მიაჩნდა, რომ განათლების აუცილებელი ნაწილი უნდა გახდეს ქრისტიანული კულტურის შესწავლა, „რაც მოსწავლესა თუ სტუდენტს შეიყვანს იმ სამყაროში, რომელსაც ის არ იცნობს ან, უკეთეს შემთხვევაში, იცნობს სანახევროდ, და ეს, ამავე დროს, გაუღრმავებს მას თანამედროვე კულტურის ცოდნას, რადგან უჩვენებს, რომ ეს კულტურა წარსული კულტურიდანაა წარმოშობილი“ [დოსონი 2010:86].

„საქრისტიანოს გაყოფა“ (The Dividing of Christendom, 1965). წიგნში განხილულია ქრისტიანული ერთიანობის დაკნინება, აღორძინების ხანა, პროტესტანტული და კათოლიკური რეფორმაციები, სეკულარული კულტურის აღმოცენება, განმანათლებლობა და საფრანგეთის რევოლუციის შემზადება. „ქრისტიანთა ყველა გაყოფას შორის კათოლიკეთა და პროტესტანტთა გაყოფა ყველაზე ღრმა და ყველაზე ბიძგის მიმცემი აღმოჩნდა შემდგომი ისტორიული შედეგებისათვის. ის იმდენად ღრმაა, რომ ჩვენ ვერც ვხედავთ ვერავითარ გამოსავალს დღესდღეობით და ამჟამად არსებულ ისტორიულ გარემოებებში. მაგრამ, უკიდურეს შემთხვევაში, შეგვიძლია გადავდგათ პირველი ნაბიჯი, რათა დავძლიოთ ურთიერთგაუგებრობის ის უზარმაზარი უფსკრული, რომელიც აქამდე შეუძლებელს ხდის ყოველგვარ ინტელექტუალურ ურთიერთობას ან თანამშრომლობას. ამ თვალსაზრისით, პრობლემა ჩნდება, მკაცრად რომ ვთქვათ, არა იმდენად თეოლოგიის სფეროში, რამდენადაც კულტურასა და ისტორიულ ტრადიციაში“ [დოსონი 2009ა:25]. ამ სიტყვებიდანაც ნათლად ჩანს, რომ დოსონისათვის წარსულის შესწავლა და სწავლება, ჩვენება და წარმოჩენა ყოველთვის ემსახურებოდა აწმყოს, და ისიც ცხადია, თუ რატომ წარმართავდა იგი თავის საქმიანობას უწინარესად კულტურისა და კულტურული ტრადიციის შესასწავლად. შემთხვევითი არაა, რომ წიგნის პირველი თავი ეძღვნება „ქრისტიანთა გახლეჩის კულტურულ შედეგებს“ [დოსონი 2009ა:25-37].

„საქრისტიანოს ჩამოყალიბება“ (The Formation of Christendom, 1967). ნაშრომში, რომელიც კრისტოფერ დოსონის სიცოცხლისას გამოქვეყნებული ბოლო წიგნი იყო, მკვლევარი აღწერს ქრისტიანობის განვითარებას იუდაურ-ქრისტიანული ძირებიდან შუასაუკუნეობრივ აღზევებასა და დაკნინებამდე. აქაც, ისევე როგორც მის ყველა ნაშრომში, რელიგია დანახულია, როგორც ისტორიისა და კულტურის მამოძრავებელი საწყისი. ნიშნულად ჩანს, რომ ნაშრომის ეპილოგი ამგვარადაა დასათაურებული: „საყოველთაო სულიერი საზოგადოების კათოლიკური იდეა.“ ღირებულია ნაშრომის შესავალი ნაწილი, რომე-

ლიც რამდენიმე თავისაგან შედგება და სადაც განხილულია უფრო თეორიული საკითხები: ქრისტიანობისა და კულტურის ისტორია, კულტურის რაობა, კულტურის ზრდა და გავრცელება. მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომი უწინარესად დასავლურ ქრისტიანობას შეეხება, უყურადღებოდ არაა დატოვებული არც აღმოსავლეთის საქრისტიანო, – განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თავი, რომელიც განიხილავს ლიტურგიისა და თეოლოგიის გავლენას ბიზანტიური კულტურის განვითარებაზე. დოსონს ყოველთვის მიაჩნდა, რომ ისტორიის შესწავლა თანამედროვეობისათვისაა საჭირო და სასარგებლო. ამ წიგნის მიზანსაც იგი ასე ხედავდა: დღევანდელი მდგომარეობა, მისი აზრით, „იძლევა საშუალებას, როგორც აქამდე არასოდეს ყოფილა მსოფლიოში ქრისტიანთა ურთიერთშესახვედრად და ურთიერთთავსაგებად. ამგვარი გაგების გარეშე ვერ იარსებებს ვერავითარი იმედი ქრისტიანული ერთიანობის დასაბრუნებლად. მაგრამ არაა საკმარისი, ქრისტიანები ერთმანეთს შეხვდნენ კეთილგანწყობის გარემოში. ყველაზე უფრო აუცილებელია სიღრმისეული გაგება, ხოლო ამის მიღწევა შეუძლებელია სწავლისა თუ კვლევის სერიოზული და მყარი ძალისხმევის გარეშე“ [დოსონი 2008:26].

სხვათა შორის, „საქრისტიანოს ჩამოყალიბებისა“ და „საქრისტიანოს გაყოფის“ შემდეგ (რომელთაც ისტორიკოსის ჰარვარდული ლექციები დაედო საფუძვლად) ივარაუდებოდა კიდევ ერთი წიგნის გამოცემა, რომელიც უნდა მიძღვნოდა ქრისტიანული ერთიანობისაკენ დაბრუნებას და რომელსაც უნდა გაემთლიანებინა ქრისტიანობის ისტორიის დოსონისეული ტრილოგია, მაგრამ მესამე წიგნი არ გამოცემულა.

„რევოლუციის ღმერთები“ (The Gods of Revolution, 1972). წიგნი, რომელიც ავტორის გარდაცვალების შემდეგ, არნოლდ ჯოზეფ ტონბის წინასიტყვაობით გამოქვეყნდა, საფრანგეთის რევოლუციას შეეხება, მაგრამ ამ რევოლუციის კონტექსტი ნაშრომში მეტად ფართოა: დაწყებული საქრისტიანოს აღმოცენებიდან, მისი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის გამიჯვნიდან, დასავლური ქრისტიანობის ჩამოყალიბებიდან (რომელსაც, ერთი მხრივ, სამხრეთული პრეტენზიები დაუპირისპირდა მათებურად გაგებული კლასიკური კულტურის გასაცოცხლებლად, ხოლო, მეორე მხრივ, ჩრდილოური პრეტენზიები – მათებურად გაგებული სახარებისეული პირველადობის აღსადგენად, რომელთაც, თავის მხრივ, რენესანსი და რეფორმაცია მოჰყვა) – რევოლუციური ეპოქის გავლით – დამთავრებული მეოცე საუკუნის ჯერ ტოტალიტარისტული რეჟიმებით და შემდეგ უნიფიცირებისა და გლობალიზაციის მსოფლიო სისტემით. დოსონის აზრით, პოლიტი-

კური, ეკონომიკური, სოციალური თუ კულტურული რევოლუციები ერთმანეთის პარალელურად მიმდინარეობს. მათ განაპირობებს ადამიანური ცნობიერების და ნების აქტიურობა, ოღონდ ეს გარდაქმნა ხდება არა, ზოგადად, კაცობრიობის განზომილებაში, არამედ კონკრეტული ადამიანების ცნობიერებასა და ნებაში, რომლებიც შემდგომ სათავეში უდგებიან რევოლუციებს და აყალიბებენ რევოლუციური ცვლილებების შენაჯერს. წიგნის პირველი ნაწილი აღწერს საფრანგეთის რევოლუციის შემზადებას, იდეურ თუ იდეოლოგიურ ქრილში, მეორე ნაწილი აჩვენებს რევოლუციის შემზარავ ცოცხალ განვითარებას, მესამე ნაწილი აჯამებს რევოლუციის შედეგებს, დამთავრებული ბოლშევიკური და ფაშისტური რევოლუციებით. წიგნის უკანასკნელ ფრაზაში წამოჭრილია მწვავე საკითხი: თუკი საკუთარი ცივილიზაციის მორალური და სულიერი ერთიანობის გადასარჩენად ევროპა არ მიუბრუნდება ქრისტიანობას დახმარებისა და ხელმძღვანელობის საძიებლად, მაშინ უნდა ვაღიაროთ, რომ უძღური ყოფილა ან ქრისტიანობა, ან ჩვენი ცივილიზაცია [დოსონი 2015].

გეზი და თვალსაზრისი. კრისტოფერ დოსონის კვლევითი კონცეფცია ცხადად გამოჩნდა მისი უმთავრესი წიგნების მოკლე მიმოხილვიდანაც.

რაც უწინარესად უნდა ითქვას, მის ისტორიულ და ფილოსოფიურ ხედვას ის რელიგიური გეზი განაპირობებდა, რომელსაც იგი ერთგულად მისდევდა. მას არასოდეს და არანაირად არ შეუფარავს, რომ მისი თვალსაზრისი კათოლიკე ეკლესიის პოზიციას ეყრდნობოდა და ასახავდა. მისი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ორიენტაცია მკვეთრად გამონათული კონსერვატიულობა იყო და ამ შემთხვევაშიც იგი ეკლესიის მოძღვრებაში პოულობდა საფუძველს. მას არაერთხელ უთქვამს, რომ სწორედ ეკლესია რჩება ისტორიის საიდუმლოს მცველად.

ამავე დროს, წარსულის მოვლენები მისთვის თანამედროვე პრობლემათა გასაღები იყო; წარსულის გაგება მას უმთავრეს საშუალებად მიაჩნდა მიმდინარე საკითხების ამოსახსნელად და გადასაჭრელად.

მისი შეხედულებების ჩამოყალიბებაზე მნიშვნელოვანი და ღირებული გავლენა მოახდინა ფრანგმა კათოლიკე პოეტმა, ესეისტმა, პუბლიცისტმა შარლ პეგიმ (1873-1914), მაგრამ დოსონისათვის (ისევე როგორც თითქმის ყველა მისდროინდელი ბრიტანელი კათოლიკისათვის) რელიგიურად სანიმუშო, ინტელექტუალურად წარმართველი, ადამიანურად გადამწყვეტი ორიენტირი იყო კარდინალ ჯონ ჰენრი ნიუმენის (1801-1890) პიროვნება, აზროვნება და სტილი.

კრისტოფერ დოსონის მთავარი განაცხადი მისი მრავალმხრივი ისტორიული კვლევებისას იმის ჩვენების მცდელობა იყო, – რაშიც

თავად იგი მტკიცედ იყო დარწმუნებული, – რომ ისტორიული ცვლილებანი თავდაპირველად სულიერ სფეროში ხდება და რომ მხოლოდ რელიგიურ გარემოში იბადება ყოველგვარი გარდაქმნა, რომელიც შემდგომ თანდათანობით პოულობს გამოძახილს პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ სივრცეში. მას მიაჩნდა, მხოლოდ რელიგიაში ფესვგადგმული განახლება უწყობს ხელს კაცობრიობის განვითარებასა და წინსვლას. ამავე დროს, თითქმის ყველა ადამიანურ ინსტიტუტს (ოჯახს, სახელმწიფოს, განათლებას და ა.შ.) იგი რელიგიურ წარმოშობას უძებნიდა.

მას არც ის აეჭვებდა, რომ რელიგია, ასევე, საფუძვლად უდევს ყოველ ცალკეულ კულტურას და რომ რელიგია კულტურის ისეთი საწყისია, რომლის გარეშეც ის ვერანაირად ვერ იარსებებს. ურელიგიო კულტურა, მისი აზრით, უსულო სხეულია, ხოლო საზოგადოება, რომელმაც დაკარგა თავისი კულტურა, სინამდვილეში დაუნაწევრებელი ბრბოა, ადამიანთა უწყესრიგო გროვაა.

„პროგრესის რელიგია“ – ისტორიკოსისეული სახელდებით, – რომელიც მე-18 საუკუნისათვის ჩამოყალიბდა, სამყაროს გადააქცევს მატერიალისტურ და მექანიკურ ძალთა საბრძანებლად, რასაც უეჭველად მოჰყვება სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ანარქია. საზოგადოებრივად აღრეულ, ღირებულებრივად მოშლილ, კულტურულად მორყეულ ამგვარ მდგომარეობას დოსონი „ფრანკენშტაინის სამყაროს“ უწოდებს.

მისი თვალსაზრისით, კულტურის სახის ჩამოყალიბებას განაპირობებს ოთხი საფუძველი: რასა, ანუ გენეტიკური ფაქტორი; გარემო, ანუ გეოგრაფიული ფაქტორი; საქმიანობა, ანუ ეკონომიკური ფაქტორი; აზროვნება, ანუ სულიერი ფაქტორი. მაგრამ მხოლოდ ამ უკანასკნელზე დაყრდნობით ახერხებს კულტურაც და კერძო ადამიანიც, დაძლიოს დამოკიდებულება მატერიალურ ფაქტორებზე და გათავისუფლდეს მათი შეზღუდვებისაგან.

ოსვალდ შპენგლერისა და არნოლდ ჯოზეფ ტონისისაგან განსხვავებით, კრისტოფერ დოსონი უარყოფდა კულტურათა ჩაკეტილობას. მას სჯეროდა, რომ კულტურებს მოეპოვებათ ერთმანეთს შორის გადაძახილის საშუალებაც და ერთმანეთზე გავლენის მოხდენის უნარიც, რაც მათ განვითარებას განაპირობებს. კულტურული ნახტომის შემთხვევას იგი ორ ტიპად განარჩევდა: პირველი, როცა ორი სხვადასხვა ხალხი, არამსგავსი კულტურის მქონეები, ერთმანეთს შეერევა, – ან მშვიდობიანად, ან დაპყრობის შედეგად; მეორე, როცა ხალხი თავისი ნებით იცვლის ცხოვრების წესს ახალი ცოდნის ან ახალი რწმენის საფუძველზე.

სხვათა შორის, ისევ შპენგლერისაგან განსხვავებით, დოსონი მკაცრად არ მიჰნავდა ერთმანეთისაგან კულტურასა და ცივილიზაციას. მისი შეხედულებით, ცივილიზაციის სიმალლე ან სიმწიფე განისაზღვრება მისი ქმედითი უნარით, გარდაიქმნას ის შინაგანად, შინაგან ძალებზე დაყრდნობით, და არა იმდენად გარეშე გავლენათა გამო. ცივილიზაციის განვითარებაში ისტორიკოსი სამ ეტაპს გამოყოფს: წარმოშობასა და ზრდას; პროგრესს, ანუ აყვავებას; სიმწიფეს, ანუ ნაყოფიერებას. ამ ეტაპებს მოსდევს არა დაკნინება, არა დაცემა, არა გადაგვარება, არამედ ახალი კულტურული სინთეზის წარმოშობა, რომელსაც უნარი აქვს შემდგომში ახალი კულტურა განავითაროს.

დოსონს სჯეროდა, რომ ისტორიის მიზანია არა ახალი ეკონომიკური საზოგადოების ჩამოყალიბება, არამედ ახალი, უმაღლესი კაცობრიობის შექმნა, რომელიც იმგვარადვე აღემატება დღევანდელ ადამიანს, როგორც დღევანდელი ადამიანი აღემატება ცხოველს. მას არც ის ეჩვენებოდა სათუოდ, რომ ადამიანის უზრუნველყოფა წინსვლის ამ უნარით ძალუძს მხოლოდ რელიგიას ან სულიერ ღირებულებებზე ორიენტირებულ კულტურას.

ისტორიკოსი დარწმუნებული იყო, რომ ქრისტიანობამ შეცვალა ისტორიის საზრისი, რომელიც გარე სამყაროს ისტორიული მოვლენებიდან სულიერი განვითარების შინაგან სამყაროში გადაიტანა და, რომ სწორედ სულიერი განვითარება წარმოადგენს ისტორიის დინამიკურ ელემენტსაც და იმ რეალურ ძალასაც, რომელიც გარდაქმნის მთელ სამყაროს.

დოსონის განსაზღვრით, ისტორიისა და რელიგიური გამოცდილების განვითარებას გავლილი აქვს ოთხი ეტაპი: პირველყოფილი ხანა, როცა გარემო იწვევდა შიშს; დიადი ძველი კულტურები, რომლებიც ბუნების ძალებთან ურთიერთობის საშუალებას იძლეოდა; მსოფლიო რელიგიების წარმოშობა, როცა შესაძლებელი გახდა ტრანსცენდენტური რეალობის ახლებური გაგება და წვდომა; ახალი დრო, რომელმაც განვითარება სამეცნიერო ცოდნასა და კულტურის სეკულარიზაციას დაუკავშირა. სეკულარიზაციამ კი, ისტორიკოსის აზრით, საზოგადოების დევიტალიზაცია და დაშლა მოიტანა, გამოაცალა მას სასიცოცხლო ძალა და ერთიანობის საფუძველი.

თანამედროვე კულტურის კრიზისის მთავარ მიზეზად დოსონი მიიჩნევდა სწორედ სეკულარიზაციას, რომელიც რენესანსის ხანაში დაიწყო, მაგრამ რომელიც მოუბრუნებელად დამკვიდრდა მე-18 საუკუნიდან. კრიზისის დაძლევის ერთადერთ შესაძლებლობად ისტორიკოსს მიაჩნდა ადამიანის მიბრუნება საკუთარი სულიერი საწყისებისაკენ, რომლებიც ბუნებრივი, ფიზიკური, მატერიალური არსებობის მიღმა ძევს.

საკამათო არაა, რომ ისტორიული ფაქტები კიდევ ბევრჯერ შეივსება, შეიცვლება თუ დაზუსტება, გამოითქმება კიდევ ბევრი ახალი ინტერპრეტაცია, ან თუნდაც გაჩნდება სურვილი ახალ, განსხვავებულ ინტერპრეტაციათა გამოსათქმელად, მაგრამ კრისტოფერ დოსონის ისტორიული ხედვა ყოველთვის გამოდგება ისტორიკოსებისა თუ კულტურის მკვლევართათვის: ან სანდო საზომად, ან სანდო საყრდენად.

დამოწმებანი

- ბირზერი 2007:** Birzer, Bradley. *Sanctifying the World: The Augustinian Life and Mind of Christopher Dawson*, West Chester: Christendom Press, 2007.
- დოსონი 1935:** Dawson, Christopher, *Religion and Modern State*, London: Sheed & Ward, 1935.
- დოსონი 1991:** Dawson, Christopher, *Religion and the Rise of Western Culture*, Foreword by Archbishop Rembert Weakland, New York: Image Books, 1991.
- დოსონი 2001:** Dawson, Christopher, *Progress and Religion: An Historical Inquiry*, With a foreword by Christina Scott and an introduction by Marry Douglas, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2001.
- დოსონი 2002ა:** Dawson, Christopher, *The Making of Europe: An introduction to the History of European Unity*, With an introduction by Alexander Murray, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2002.
- დოსონი 2002ბ:** Dawson, Christopher, *Medieval Essays*, With an introduction by John F. Boyle, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2002.
- დოსონი 2008:** Dawson, Christopher, *The Formation of Christendom*, San Francisco: Ignatius Press, 2008.
- დოსონი 2009ა:** Dawson, Christopher, *The Dividing of Christendom*, San Francisco: Ignatius Press, 2009.
- დოსონი 2009ბ:** Dawson, Christopher, *Understanding Europe*, With an introduction by George Weigel, Washington, D. C.: The Catholic University of America Press, 2008.

- დღოსონი 2009გ:** Dawson, Christopher, *Enquiries into Religion and Culture*, With an introduction by Robert Royal, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2009.
- დღოსონი 2010:** Dawson, Christopher, *The Crisis of Western Education*, With an introduction by Glenn W. Olsen, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2010.
- დღოსონი 2011:** Dawson, Christopher, *The Judgment of the Nations*, With an introduction by Michael J. Keating, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2011.
- დღოსონი 2012:** Dawson, Christopher, *The Age of Gods: A Study in the Origins of Culture in Prehistoric Europe and Ancient East*, With an introduction by Dermot Quinn, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2012.
- დღოსონი 2013ა:** Dawson, Christopher, *The Movement of World Revolution*, With an introduction by Bradley J. Birzer, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2013.
- დღოსონი 2013ბ:** Dawson, Christopher, *Religion and Culture*, With an introduction by Gerald J. Russello, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2013.
- დღოსონი 2015:** Dawson, Christopher, *The Gods of Revolution*, With an introduction by Joseph Stuart, Washington, D.C.: The Catholic University of America Press, 2015.
- სკოსტი 1984:** Scott, Christina, *A Historian and His World: A Life of Christopher Dawson*, London: Sheed & Ward, 1984.

COMMEMORATION

Merab Ghaghanidze

A Historical View of Christopher Dawson

The article is dedicated to the 125th anniversary of Christopher Henry Dawson (1889-1970), the prominent British historian, who was called “the greatest English-speaking Catholic historian of the twentieth century”. The author of the article shows Dawson’s a) personality and significance; b) life and choices; c) books and messages; d) tendencies and opinions. There is also a short survey of the renowned historian’s fifteen most important books, written and published during or after his lifetime.